

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A bűnelkövető szülő a kiskorúak szocializációs folyamatában

Szerző: dr.Kazsimérszki Livia

Sátoraljaújhely, 2017.04.24.

I. A szocializáció szerepe a személyiségfejlődésben

„A *szocializáció* a személyiség alakulása szempontjából kulcsfontosságú, mely a beilleszkedés sikerét és kudarcát nagymértékben meghatározza. A szocializáció azon folyamat, melynek során a környező társadalmi világok kognitív, attitűd jellegű, érzelmi és szerep rendszerbeli tárházából képződött sajátos struktúra beépül az individuum személyiségébe.

Mind a deviáns, mind a normatív viselkedés szerepviselkedésként fogható fel, mivel a kultúra az emberközi viszonyokhoz, különböző funkciókhoz viselkedéselvárásokat rendel, az egyént az elvárások mentén megfelelő magatartásra presszionálja. Ezeket a kulturális pozíciókhoz rendelt elvárásokat *szerepeknek* nevezzük, összességüket pedig a kultúra szereprepertoárjának. A személyiség gyermekkortól kezdve a szocializáció folyamán építi fel saját szerepvilágát. A sikeres szocializáció során egyensúlyképes én-identitás alakul ki, azonban ha az én-azonosság túl erős, a személyiség konfliktusba kerül környezet mintáival, a társadalom normáival, kíváncsiságrendszerével, azaz a szocializáció hibái a szerepstruktúra hibáin keresztül személyiségzavarhoz, viselkedészavarhoz, deviáns viselkedésmódhoz vezetnek.

A szocializációs hibák korrigálása a *reszocializáció* folyamata, melynek célja a hibásan felépült, megmerevedett struktúrák megváltoztatásával, megbontásával a személyiség struktúra teremtő potenciáljához való hozzáférés, ahol egy hiteles érzelmi légkörben, plasztikus viselkedésbeli és kognitív eszköztár felhasználásával az elakadt szocializáció újraindul, a személyiség egy része újra felépül. A korrekció, reszocializáció sikeressége nagymértékben függ attól, hogy az adott környezet, az adott társadalom mennyire nyitott a korrekcióra, milyen mértékben épültek ki a reszocializáció szokásrendszerei, szimbolikus intézményrendszerei. Természetesen ez

összefügg azzal is, hogy mennyire épültek ki a non-szimbolikus, de valóságos, a deviáns életút felé sodródó személyek rehabilitációját segítő korrekciós programok, illetve intézménystruktúrák. ”¹

A társadalmi integrációt, a reszocializációt hivatottak biztosítani az intézmények, a nevelők és a támogató vagy éppen kirekesztő családi háttér, tágabb értelemben a szociálpolitika, a gyermek - és ifjúságvédelem és a büntető igazságszolgáltatás. Ezek egyrészt elősegítik a bűnözés és más deviáns viselkedési formák megszüntetését vagy éppen ellenkezőleg közreműködhetnek ezek társadalmi reprodukciójában.

II. A család, mint a szociálizációs folyamat színtere

A család a társadalom alapegysége. Az évszázadok során a történelmi, politikai változások s ennek következményeként a gazdasági változások hatással voltak a családra, mint intézményre is.

„A hagyományos agrártársadalmakban a termékenység is, és a halandóság is magas, a kettő közel egyenlő, így a népesség száma csaknem állandó. A modernizálódás a közegészségügy javulásával jár, ami csökkenti a halandóságot, főleg a csecsemőhalandóságot. Ennek következtében több gyermek marad életben. Ugyanakkor a gyermekek általánossá váló iskoláztatása csökkenti a család számára hasznot hozó gazdasági tevékenységbe bekapcsolódás lehetőségét, viszont növeli a költségeiket. A halandóság csökkenése után így előbb-utóbb megindul a termékenység csökkenése is, mivel a családok több okból sem érdekeltek a sok gyermekben. Mivel a termékenység csökkenése általában később indul meg, mint a halandóságé, kialakul egy olyan szakasz, amelyben a népesség gyorsabban növekszik (mert a

¹ dr.Lénárd Krisztina- Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai www.aszod-afi.hu/pdf/javitontezeti_neveles.pdf (2017.március 28.)

halandóság már csökken, a termékenység még nem).”²

A gyermeknek az a normális amiben felnő, és ha a börtön elfogadott jelenség és naponta használatos szó egy családban, vagy egy baráti társaságban, akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy az így felnövő gyermek sem tudja elkerülni a sorsát, vagy csak emberfeletti küzdelem árán.³

A fiatalok körében 10%, azok aránya, akik az általános iskolát sem fejezik be sikeresen, ami komoly társadalmi és gazdasági következményeket von maga után. Az ilyen fiatalok nehezen vagy egyáltalán nem tudnak belépni a munkaerőpiacra, esetükben a munkanélküliség kockázata sokkal nagyobb... Amennyiben sikerül bekapcsolódni a munkaerőpiacra - általában betanított vagy segédmunkásként - , az átlagnál alacsonyabb jövedelemre számíthatnak, ami a teljes életkeresetükre érvényes marad.⁴

A család, az egyén szociális, kulturális adottságai és a kialakult életmód is fontos szerepet játszik a személyiség formálásában, és nagymértékben befolyásolja a társadalmi szerepvállalás, érvényesülés lehetőségeit. A fiatalok integrációs esélyeit nagymértékben meghatározzák a család gazdasági adottságai, így a szegénység, rossz családi és szociális környezet behatárolja azokat. A családi környezet, mint kriminalizáló faktor nemcsak a szociális adottságok által hat, hanem a személyiséget formáló, értékvilágot, normarendszert alakító közösségként is. A szülők kriminogén hatása akkor erős, ha közvetlen antiszociális és kriminális modellül szolgál, ha a szülő az alapvető ellenőrzést elmulasztja, ha konfliktusban áll egymással a két generáció, vagy a gyermek szülei. Számos kutatás vizsgálta, hogy a szülői környezet

2 Tárkányi Ákos: A családok helyzete a mai világban és a magyar társadalomban

3 Pesti Ferenc: Reintegrációs törekvések a Fiatalkorúak Bv.Intézetében, In: Börtönügyi Szemle 2015/1. 12.o.

4 Csukai Magdolna: Iskolaelhagyás és újraskolázás bűnelkövetőknél - fejlesztési lehetőségek In: Börtönügyi Szemle 2015/4. 86.o.

hogyan hat a fiatalok viselkedésére, agressziójára. A kutatások rámutattak arra, hogy kiemelkedő fontossággal bír az autokrata szülő - gyermek kapcsolat, amikor is a szülő nem neveli, csak felügyeli a gyermeket, ahol a szülő folyamatosan meg akarja törni a gyermek 'gyermeki' akaratát, illetve, amikor a szülő saját kudarcait, az őt ért sérelmeket a gyermekén kívánja megtorolni. Az eredmények tükrében elmondható, hogy a túl szigorú, diktatórikus nevelés inkább vezet bűnelkövetéshez, mint a szülői felügyelet elmulasztása. A fiatalkorú bűnelkövetők esetében a családi nevelés, törődés hiánya jelentős tényező a bűnözővé válás folyamatában.⁵

III. A fiatalkorúak bűnelkövetővé válásának okai

Annak, hogy a 18.év alattiak miért követnek el bűncselekményeket számos oka lehet és ezek az egyéni kívüli és belső, pszichés, genetikai adottságok vagy a kettő ötvözte is lehet. Külső okok közé sorolhatjuk a családot, iskolát, tágabb lakókörnyezetet is. Belső okoknak tekinthetjük a személyiségjegyeket, genetikai fogyatékokat, pszichés zavarokat. Azonban az okok kutatása és csoportosítása során általában a kétféle okcsoport ötvöződése, illetve egymásra hatása, egymással való összefüggése állapítható meg, Pl.:Hirschi kontrollelmélete szerint, ha egy gyereket erős, odafigyelő, gondoskodó szülői környezet vesz körül, akkor erős érzelmi kötődés alakul ki a gyerek és szülő között, ami stabilabb személyiséghez és önkontrollhoz vezet s így valószínűbb a normaelfogadó és normakövető magatartás a gyermek részéről.

A dinamikus modell ezzel szemben a családban, iskolában elszenvedett kudarcokra adott válaszként tekint a normasértő viselkedésre, továbbá ezen magatartásra adott családi, iskolai, társadalmi válaszok azok amelyek visszatartó erővel járnak a

⁵ dr.Lénárd Krisztina- Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai www.aszod-afi.hu/pdf/javitontezeti_neveles.pdf (2017.március 28.)

felőttkört elérő fiatalban. A statikus modell az emberi fejlődés, a felnőtté válás természetes folyamataként előtérbe kerülő pszichés változások eredményeként tekint a bűnelkövetéstől való elszakadásra a felnőttkorba lépéssel. A bio-pszichoszociológiai modellben pedig, már a prenatalis korra teszik a bűnelkövetésre való hajlam kialakulását, melyet az anya magzat felé táplált negatív érzelmei közvetítenek a gyermek felé, befolyásolva ezzel agyi fejlődését, a diszfunkciók kialakulásának veszélyét.⁶

Az előbbiekben említett elméleteken kívül még számos modell van, mely egy gyermek normasértő viselkedésének okát kutatja, magyarázza.

Van olyan kutatás, mely szerint a normasértő fiatalok 7,5 %-a felelős a fiatalkorú bűnözés mintegy kétharmadáért, a rablások és a nemi erőszakok háromnegyedéért.⁷ Ebből az következik, hogy ezeknek a normasértő fiataloknak a deviáns magatartása hatással van a környezetükben élő fiatalkorúakra, akik esetleg mintaként tekintenek rájuk akár egy kortárs csoportban bandavezérként, akár vélt barátként s az erős kötődés miatt követnek el bűncselekményeket.

A társadalmi integrációt, a reszocializációt hivatottak biztosítani az intézmények, a nevelők és a támogató vagy éppen kirekesztő családi háttér, tágabb értelemben a szociálpolitika, a gyermek - és ifjúságvédelem és a büntető igazságszolgáltatás. Ezek egyrészt elősegítik a bűnözés és más deviáns viselkedési formák megszüntetését vagy éppen ellenkezőleg közreműködhetnek ezek társadalmi reprodukciójában.⁸

A kiváltó okok feltárása akkor lehet a leghatékonyabb, ha egyénenként kerülnek

6 Csemáné dr.Várad Erika: A gyermek- és fiatalkori kriminalitás In: Borbíró Andrea-Gönczöl Katalin-Kerezi Klára-Léay Miklós: Kriminológia Wolters Kluwer, Bp.2016 638-639.o.

7 Csemáné dr.Várad Erika: A gyermek- és fiatalkori kriminalitás In: Borbíró Andrea-Gönczöl Katalin-Kerezi Klára-Léay Miklós: Kriminológia Wolters Kluwer, Bp.2016 637.o.

8 Fiáth Titanilla: Édenkert a rácsokon túl, In: Börtönügyi Szemle, 2013/2. 67.o.

feltárássra a külső és belső okok, hiszen minden ember más, pláne a fiataloké, akiknek még nincs kiforrott személyisége és éppen abban az életszakaszban van, amikor önmagát keresi, amikor a legérzékenyebb a külső hatásokra, melyek formálják a személyiségét is.

A felnőttekkel és serdülőkkel végzett vizsgálatok alapján a személyközi problémák nem megfelelő feldolgozása, az egyén és/vagy a környezete számára nem adekvát problémamegoldás jelentős szerepet játszik egyrészt abban, hogy valaki normaszegő viselkedést mutat vagy bűnt követ el, másrészt fogvatartott társaival agresszívan viselkedik, illetve nehezen viseli és kevésbé hatékonyan kezeli a fogvatartotti lét frusztrált helyzetét.⁹

Az elsődleges feladat tehát az lenne, hogy érdekeltté váljanak az iskolába járásban és tanulásban. Nehéz ezt elérni olyan fiataloknál, akiknek családjában generációk az állami szociális juttatásokból éltek, s nem látták azt, hogy milyen az mindennap felkelni, mosakodni, felöltözni, munkába menni, munka után pedig az otthoni teendőket is ellátni, beosztani a fizetést, esetleg takarékoskodni. Motiválttá tenni őket, példát vagy eszményt állítani eléjük, akár az egy pedagógus, vagy pszichológus vagy más személyében aki mint a mágnes húzza magával a fiatalt, s lelkesíteni tudja, s így célt tudnak maguk elé tűzni, s küzdeni érte.

IV. Példa az életből

A fentieket mintegy alátámasztandó két családról írnék, amely családok utolsó 15 évét a gyámhatósági munka majd a közfoglalkoztatási programok koordinálása azt követően pedig a bíróságra érkezett és tárgyalta ügyek kapcsán figyelemmel

⁹ Szilágyi Éva-Kasik László: Fogvatartottak szociálisprobléma-megoldó gondolkodása és agresszivitása, In: Börtönügyi Szemle 2015/4. 49.o.

kísérhettem.

A két családban a szülők az 1970-es évek elején születtek. Mindkét családban a 5-6 gyermek született, többségében fiúk. A szülők házasságot kötöttek, és egymással nem közeli, de rokonságban állnak. A szülők egyike sem végezte el az általános iskolát, csak a nevüket tudják leírni de olvasni nem tudnak. Gyermekeik a 1990-es években és 2000.évben születtek. Az apák bűnöző életmódot folytattak a gyermekek megszületésének idején és jelenleg is, ebből következően nem sok időt töltöttek velük, figyelemmel a szabadságvesztés büntetések letöltésére. A két család már a gyerekek óvodás korától a gyámhatóság látókörébe került, mivel koszosan, tetvesen jártak, illetve nem jártak óvodába, ezen kívül társaikkal agresszívek voltak. A gyámhatósági eljárás során készített környezettanulmány során tapasztaltak: sötét, koszos lakás, fűtési lehetőség csak az egyik helyiségben, nem volt kielégítő felszereltséggel rendelkező konyha, nem volt vezetékes víz és szennyvíz, továbbá fürdőszoba és WC sem. Mindkét családban vannak olyan fiúgyerekek, akik szakember által igazoltan mentális problémákkal küzdenek s ebből következően speciális iskolába kellett járniuk. Van olyan nagykorú fiúgyerek is aki cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondokság alatt áll.

A családok bevételei a bűncselekmények elkövetéséből származó pénz és vagyontárgyak továbbá élelmiszerek, illetve a gyerekek után járó állami támogatásokból álltak. Figyelemmel az apák szinte folyamatos szabadságvesztés büntetéseire a családi bevételek gyakran a gyerekek után járó állami támogatások voltak. A gyerekeket veszélyeztetettségük magas foka miatt folyamatosan figyelemmel kísérte a gyámhatóság, bekerültek a gyermekvédelmi alapellátás rendszerébe, majd, mivel a veszélyeztetettség foka nem csökkent a gyerekeket iskolás korukra kiemelték a családból és gyermekotthonba kerültek, ahonnan folyamatosan szökésben voltak, így többségük az általános iskolát sem végezte el. A

nagykorú gyerekek közül egyik sem él házasságban és gyermeke sem mindegyiknek van, akinek igen, annál a gyerekszám egy vagy kettő.

Valamennyi nagykorú gyerek büntetett előéletű, van, aki jelenleg is szabadságvesztés büntetését tölti. Mindannyian fiatakorúként kerültek először a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatba. Főként vagyon elleni bűncselekményeket illetve szabálysértéseket követtek el. A még két fiatakorú szintén követett el már több alkalommal is vagyon elleni szabálysértést.

A két családot tekintve kérdés, hogy ezek a gyerekek milyen belső erőforrásokra támaszkodhattak, ha a szülők maguk sem végezték el még az általános iskolát sem, azt nem is tartották fontosnak, tehát szülői ösztönzés nem volt. A többség esetében mivel már általános iskolás korukra a családból kiemelésre kerültek, a gyermekotthoni környezet szintén nem tudott ösztönzően hatni, mert onnan folyamatosan szökésben voltak, így az akaraterő és kitartás az ő esetükben arra irányult, hogy a szülői házba visszajussanak, ahol azonban a szülői anyagi és erkölcsi erőforrások hiányában nevelésük, gondozásuk nem volt biztosított.

A szülőknek az állam segített-e a gyerekek számára megfelelő környezet kialakításában? A családtámogatási állami és önkormányzati juttatások mellett a közmunka programban mindkét családból az anyukáknak volt lehetőségük dolgozni, azonban a hosszabb távú biztos havi jövedelem sem volt elegendő ahhoz, hogy a lakhatási körülményeiket a gyerekek biztonságos nevelésére alkalmassá tegyék, mindemellett jelentős összegeket fordítottak alkohol és cigaretta vásárlására.

Az évek alatt nagykorúvá vált gyerekek munkához való hozzáállása hasonló a szülőkéhez, ráadásul a közvetlen környezetükben azt látják, hogy „aki dolgozik,

annak nincs semmije, aki meg megcsinálja okosba annak van minden”. Hogy ez mit jelent? Nem többet, mint a külsőségek, az anyagi javak mindennél előbbre helyezését (márkás autó, és mobiltelefon, ruhák,) emellett sajnos nagyon gyakori náluk a különféle „szerhasználat”, mely további személyiségtorzulást eredményez és a szerhez jutáshoz szükséges anyagiak előteremtése érdekében nagyon elleni bűncselekményeket követnek el.

V. Összegzés

Mikor megfelelő egy gyermek gondozása? Erre a legegyszerűbb választ „az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 27.cikke fogalmazza meg, nevezetesen, a gyermeknek joga van olyan életszínvonalhoz, amely mellett testileg, szellemileg, lelkiileg, erkölcsileg és szociálisan fejlődni tudnak. Ennek biztosítása elsődlegesen a szülők és gondviselők feladat, azonban az államnak intézkedéseivel segíteni kell őket ebben.”¹⁰

A gyermek legfőbb érdeke az ENSZ New Yorkban, 1989.november 20.napján elfogadott, a Gyermek jogairól szóló Egyezményének 3.cikkében megfogalmazott alapvető gyermeki jog, melynek mindenek felett álló érvényesülése elvárt követelmény minden, a gyermeket érintő jogilag szabályozott területen.

Mit is jelent a gyermek legfőbb érdeke, mint alapvető gyermeki jog?

Jelenti egyrészt azt, hogy a kormányzatok és magánszervezetek kötelesek minden intézkedéseiknek a gyermekekre gyakorolt hatásait megismerni, azokat előre látni és elősegíteni a gyermekbarát társadalmak létrejöttét, illetve biztosítását.

10 Limbek Zsófia- Nyíró Zsanna: A gyermekszegénység definiálása és mérése, MKIK Gazdasági- és Vállalkozáskutatói Intézet Bp., 2016.január

Jelenti másrészt azt a kötelességét az államoknak, hogy a gyermek szüleinek, gyámjának, vagy törvényes képviselőinek jogait és kötelezettségeit is figyelembe véve biztosítják a gyermek jólétéhez szükséges védelmet és gondozást és ennek érdekében jogalkotási és közigazgatási intézkedéseket tesznek.

Jelenti harmadrészt azt is, hogy az államok kötelesek a gyermek védelmét, nevelését, fejlesztését ellátó intézményeket, hivatalokat működtetni, beleértve a személyi, technikai feltételek biztosítását, és az ellenőrzés kötelezettségét is.¹¹

Az idézett két gyermeki jog egymásra épül, egymással szorosan összefügg, s maradéktalan érvényesülésük biztosítása mind a szülők, mind az állam és szervei feladata kell, hogy legyen, hiszen Magyarország ezen egyezményt az 1991.évi LXIV.törvénnyel tette a hazai jog részévé s ezáltal kötelezővé.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye alapján minden részes államnak kötelessége, hogy a megalkotásra kerülő jogszabályaiknak a gyermekekre gyakorolt hatásait vizsgálja, szinte nincs olyan jogalkotási terület, mely a gyermekeket ne érintené. Ennek kapcsán elengedhetetlen annak a tudomásul vétele, hogy egy állam, egy társadalom, egy gazdaság esetében hosszú távon a legcélravezetőbb az, ha a gyermekek jogainak maradéktalan érvényre juttatását igyekszik az állam megvalósítani, hiszen ők a jövő generációja. Ha befektetünk a gyermekekbe, hogy nevelésük, oktatásuk, egészségügyi ellátásuk, a család diszfunkciója esetén a gyermekvédelmi ellátások rendszere optimális legyen, realis esély lesz arra, hogy jogkövető állampolgárok váljanak belőlük és az iskolából a munka világába kilépve hasznos tagjai legyenek a társadalomnak.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményében lefektetett jogok érvényre juttatását a világ

¹¹ Az ENSZ Gyermek Jogainak Bizottsága 10.számú Általános Kommentár: Gyermeki Jogok a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában 25-29. oldal UNICEF (2007.)

államai közül már 194 ország vállalta, hiszen ez az egyetlen olyan nemzetközi egyezmény melyhez ilyen nagyszámban csatlakoztak. Mivel az Egyezmény a gyermeki jogok minimumát rögzíti, így ezeknek megvalósítása minden részes állam kötelessége, de ebből az is következik, hogy egy fejlett nyugati és egy fejlődő afrikai országban az egyes gyermeki jogok biztosítása más és más szinten áll.

A negyedik fejezetben felvázolt családok gyermekei esetében, a bűnöző életmóddal való felhagyás és a jogkövető magatartás folytatása, a szabadságvesztés büntetések prizonizációs hatásai mellett, a munkaerőpiacon való tartós elhelyezkedés is rendkívüli nehézséget jelent, hiszen végzettségük és képzettségük illetve azok hiánya miatt csak alacsony jövedelemmel járó, főként fizikai munkavégzésre számíthatnak, mely jövedelemből családjukat eltartani nagyon nehéz. Ebből következően a megélhetéshez szükséges anyagi javak előteremtése érdekében nagyobb eséllyel követnek el ismét törvénybe ütköző cselekményeket, s így szülői példaként újratерemtik a saját gyermekkorukat.

Felhasznált irodalom

dr.Lénárd Krisztina- Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény
dezintegrációs hatásai www.aszod-afi.hu/pdf/javitontezeti_neveles.pdf (2017.március 28.)

Az ENSZ Gyermek Jogainak Bizottsága 10.számú Általános Kommentár: Gyermeki
Jogok a fiatakorúak igazságszolgáltatásában UNICEF (2007.)

Szilágyi Éva-Kasik László: Fogvatartottak szociálisprobléma-megoldó gondolkodása és
agresszivitása, In: Börtönügyi Szemle 2015/4. 49.-66.o.

Csemáné dr.Várad Erika:A gyermek- és fiatakori kriminalitás In: Borbíró Andrea-
Gönczöl Katalin-Kerezsi Klára-Lévay Miklós: Kriminológia Wolters Kluwer, Bp.2016.
627.-656.o.

Pesti Ferenc: Reintegrációs törekvések a Fiatakorúak Bv.Intézetében, In:Börtönügyi
Szemle 2015/1. 11.-18.o.

Fiáth Titanilla: Édenkert a rácsokon túl, In: Börtönügyi Szemle, 2013/2. 67.o.

Csukai Magdolna: Iskolaelhagyás és újraskolázás bűnelkövetőknél - fejlesztési lehetőségek
In:Börtönügyi Szemle 2015/4. 86.o.

Tárkányi Ákos: A családok helyzete a mai világban és a magyar társadalomban

Limbek Zsófia- Nyíró Zsanna: A gyermekszegénység definiálása és mérése MKIK
Gazdasági- és Vállalkozáskutatói Intézet Bp., 2016.január

Felhasznált jogszabály jegyzék:

1991.évi LXIV.törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989.november 20-án
kelt Egyezmény kihirdetéséről